

УДК 930.1:94(477.62=14)«192/193»

ГРЕЦЬКА ЕТНІЧНА МЕНШИНА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В 20–30–ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

GREECE ETHNIC MINOR IN THE TERRITORY OF
UKRAINE IN THE 20TH – 30TH YEARS OF THE XX
CENTURY: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Трейтяк Д. В.,

аспірант, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова (Київ,
Україна), e-mail: stevandthree@gmail.com

Tretyak D. V.,

postgraduate student, National Pedagogical
Dragomanov University (Kyiv, Ukraine),
e-mail: stevandthree@gmail.com

Досліджено які автори приділяли увагу у своїх наукових працях вивченню грецької етнічної меншини на території України. Визначено яким саме чином можна умовно поділити усю історіографію, що стосується грецької етнічної меншини, та на які періоди. Розкрито яким чином вивчалася грецька етнічна меншина різними дослідниками в залежності від часу та політичної ситуації певної епохи. Подано огляд основних праць науковців, які займалися дослідженням грецької етнічної меншини, та торкалися у своїх працях періоду 20–30-х років XX століття. Прослідковано на яких саме етапах історіографія активно доповнювалася, а на яких не з'являлося ніяких істотних праць. Розкрито особливості історіографії у період 20-х – 30-х років XX століття, її напрям, подано огляд основних праць того часу стосовно даної тематики.

Ключові слова: греки, грецька етнічна меншина, громада, Маріупольські греки, Ніжинські греки, історіографія.

It was investigated which authors paid attention in their scholarly works to the study of the Greek ethnic minority in Ukraine. It is determined in what way it is possible to conditionally share all historiography concerning the Greek ethnic minority, and which periods. Discover how the Greek ethnic minority was studied by different researchers, depending on the time and political situation of a particular era. An overview of the basic works of scholars engaged in the research of the Greek ethnic minority was presented, and they touched upon the works of the 20–30s of the twentieth century. It was followed at which stages historiography was actively supplemented, and on which there were no significant works. The peculiarities of historiography in the period of the 20th and the 30th years of the 20th century, its direction, the review of the main works of that time in relation to this subject are revealed.

Keywords: Greeks, Greek ethnic minority, community, Mariupol Greeks, Nizhyn Greeks, historiography.

Постановка проблеми. Останнім часом елліністичні дослідження оформилися у досить велику і значущу частину історичних досліджень. Грецькі громади, що проживають на території України та їх вплив на культурне життя країни спонукають дедалі більше науковців досліджувати історіографію грецьких етнічних меншин на території України. Тим більше що за радянські часи був наявний певний брак історичної літератури, присвяченій цій темі. Тому останнім часом у роки незалежності, з'явився цілий ряд досліджень присвячених грецькій етнічній меншині. Серед них є праці, які досліджують як окремі аспекти життя грецької громади, так і узагальнюючі роботи. На даний момент існує ряд праць по історіографії, проте майже всі вони охоплюють широкий проміжок часу, і представляють літературу, що відноситься до діяльності греків аж з XVIII століття і раніше. Зважаючи на ріст різноманітної літератури присвяченій цим питанням, існує

потреба у додатковій систематизації та виділенні історіографії присвяченій саме періоду 20–30-х років XX століття, в аспекті вивчення грецької етнічної меншини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Посеред різних досліджень присвячених грекам, можна згадати кілька праць, в яких розглядалася саме історіографія питання. У 2004 році вийшло продовження книги «Греки на українських теренах», – бібліографічний покажчик що включав у себе огляд літератури, стосовно греків на території України [5]. Також можна згадати статті О. Л. Капінус – «Етнічна історія греків Північного Приазов'я в сучасних елліністичних дослідженнях», «Греки України в історіографічних дослідженнях XIX – початку XX ст.», «Греки України в історіографії 1950–1980-х рр.» та її дисертацію присвячену історіографії грецької етнічної меншини [6]. А також статті деяких дослідників грецької меншин та інших меншин на території України – таких як А. Гедьо, Л. Якубової, М. Араджіоні та інші.

Завданням даної статті є розгляд та систематизація літератури, присвяченої вивченню грецької етнічної меншини у період 20–30-х років XX століття. Виокремлення, огляд та систематизація історіографічного доробку, що містить інформацію про устрій, побут та діяльність грецької етнічної меншини.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні серед елліністичних досліджень можна виділити як загальні праці, так і роботи, що мають на меті висвітлення певних аспектів життя та діяльності греків на території України. Також дослідження можна поділити за регіональною спрямованістю – праці присвячені Ніжинським грекам, Маріупольським грекам або грекам Приазов'я, Одеським грекам та інші. Грецька спільнота є однією з найбільш чисельних на території України. Протягом років незалежності починають з початку 90-х років XX століття її дослідженню постійно приділяється все більше уваги.

Дослідження грецької етнічної меншини потребує зосередження уваги на кількох регіонах компактного проживання греків на території України. Досліджувану літературу можна класифікувати за декількома принципами, такими як – хронологічний, територіальний, та змістовий. За хронологічним принципом досліджувану літературу можна поділити на три основні групи. Це зумовлено різними суспільно-політичними умовами та історіографічними тенденціями окремих проміжків часу:

1. Література до початку XX століття – має значення у дослідженні передумов та витоків грецької меншини на території України.

2. Радянська історіографія – безпосередньо відноситься до досліджуваного періоду, має важливе значення у висвітленні процесів, що відбувалися в той час, проте має і певний політичний ухил, через об'єктивні причини.

3. Сучасна історіографія – має важливе значення у розкритті деяких нових поглядів на події XX

століття, особливо політичного та соціального значення.

У 20–х 30–х роках проводилася політика «коренізації», яка торкнулася і греків. Це надало сприятливі умови для розвитку грецької меншини і з цим періодом пов'язаний етап досліджень грецької меншини на території України. Стосовно греків північного Приазов'я проводилася політика елінізації, що виражалася у вигляді створення національних грецьких районів, сільрад, організації грецьких шкіл і т.д. У 1929 р. було створено спеціалізований відділ – Кабінет нацменшин при Етнографічній комісії Всеукраїнської академії наук [2, с. 67]. За сприяння С. Яллі, що очолював підрозділ Комісії у справах національних меншин, що займався грецьким питанням, організовувалося вивчення греків Приазов'я та їх історії. На початку 30–х років ХХ століття вийшла праця С. Яллі «Греки в УРСР» [15]. Праця С. Яллі стала найбільшою узагальнюючою працею на цю тему за радянський період. С. Яллі докладно висвітлив становище греків на той час, а також аспекти радянської грецьких селищ на території України. У розпорядженні С. Ялі було багато різноманітних матеріалів, зібраних експедиціями Центральної комісії національних меншин. Саме ці матеріали становили основу джерельного комплексу праці та дозволили автору докладно висвітлити тогочасну ситуацію у грецькому середовищі, а також розкрити напрямки радянської грецьких селищ на території УРСР. Звичайно праця С. Яллі має деякий ідеологічний відтінок, проте неможливо заперечувати її важливість та значимість зібраних на той час фактів, що стали важливим джерелом інформації, які розкривали процеси радянської греків та процеси соціалістичного будівництва у грецьких селах. У 1927 р., було складено бібліографічний покажчик з етнічної історії й культури греків, укладачем якого був С. Ялі [2, с. 68].

За результатами кількох експедицій ученими було опубліковано ряд наукових праць, в яких розглядалися різні питання щодо мови, фольклору маріупольських греків. У своїй статті «Греки Північного Приазов'я в історичних та етнологічних студіях 20–30–х рр. ХХ ст.» [2]. А. Гедько наводить такі роботи як розвідки А. Куцєволова «Деякі дані про науку літератури в грецьких колоніях північного побережжя Чорного моря», Т. Теохаріди «Шляхи розвитку новогрецької мови», В. Гавриленка «Експедиція ВУНАС на Маріупольщину 1928 року для вивчення говірок маріупольських греків» та «Новогрецька літературна та народна мова», К. Каргала «Новогрецька народна поезія маріупольських греків». Автор зазначає що їх появу можна розглядати як перший крок у справі створення фундаментальних, узагальнюючих праць з історії греків в Україні [2, с. 68].

Серед дослідників того часу також можна згадати П. М. Піневича. Він був завідувачим історичним та етнографічним відділами Маріупольського музею краєзнавства. Його авторству належать праці «До питання про грецькі привілеї на Маріупольщині»

та «Историко–этнографический очерк населения Мариупольского округа». Вони не були опубліковані відразу і лише пізніше ці дослідження разом з академічними архівами надійшли до відділу рукописів академічної бібліотеки (нині – Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського) [2, с. 69].

А. Гедько у своїй статті «Греки північного Приазов'я в історичних та етнологічних дослідженнях 20–30–х рр. ХХ ст.» зазначає що за особливостями методологічних та методичних підходів в історіографії історії греків Північного Приазов'я 20–30–х рр. ХХ ст. можна виділити три основні напрямки. Перший на думку дослідниці складають праці авторів, методологічні підходи та світогляд яких формувалися у дореволюційний період або під впливом класичної академічної науки таких як І. Соколова, Д. Спиридонова, В. Гавриленко, А. Куцєволова, К. Каргала. Другий напрямок представлений переважно працями краєзнавців з історії та етнографії греків (П. М. Піневича, К. Костан, Л. Шевченко). Третя група праць оформилася завдяки впливу марксистської ідеології, основним представником якого можна вважати С. Г. Ялі [2, с. 74].

Важливе місце у дослідженні грецької етнічної меншини мають праці К. Харламповича. Його авторству належать декілька праць, що розкривають історію ніжинських грецьких поселень. Він визначив внесок кожного науковця у дослідження цієї проблеми, а також систематизував у хронологічній послідовності всі найбільш змістовні згадування про греків Ніжина.

Розвиток етнокультурних процесів у маріупольській грецькій громаді, зокрема в літературній сфері, вивчала К. Костан. Дослідниця брала участь у багатьох експедиціях у радянський час, зокрема у експедиціях 1925, 1926, 1928, 1931 років, результати яких були опубліковані нею у статті «З літературної творчості маріупольських греків» // «Східний світ», 1928, №3–4 [1]. Також вона займалася дослідженням фольклору і творчості маріупольських греків, питаннями грецької літератури, грецьким мовознавством, вивчала творчість багатьох грецьких поетів, перекладала їхні твори українською мовою. Збрала велику картотеку лексики румейської мови, працювала над укладанням словника сартанського діалекту. Її авторству належить книга «З літератури маріупольських греків» (Х., 1932), у якій вперше опубліковані твори багатьох грецьких поетів [7].

І. Соколов та М. Сергієвський розглянули окремі сюжети історії греків у контексті вивчення маріупольських говорів. Також важливими джерелами, що характеризують становище грецьких громад на території України, є звіти про обстеження грецького населення Маріупольського та Сталінського округів, урядовими комісіями в 1924–1925 рр. Надалі багато деталей щодо суспільного та індивідуального побуту, мовленевої практики, дозвілля та інших сфер життєдіяльності відображалися в щорічних звітах про обстеження національних сільрад і районів, культосвітніх закладів [2, с. 69].

Зі зміною в СРСР політичного курсу інтерес до національних меншин спадає і пізніше починаючи з 30-х років не виходить жодних важливих праць стосовно грецької меншини. Новий виток інтересу до цієї теми відбувся вже після здобуття Україною незалежності.

Важливий історіографічний доробок становлять праці, що мають на меті висвітлення та розкриття історичного розвитку грецької меншини. Монографія Н. Терентьєвої «Греки в Україні: культурно-просвітительская и экономическая деятельность (XVII – XX век)» стала однією з перших спроб узагальнити історію грецької етнічної меншини. У цій праці автором детально проаналізовано важливі терміни, такі як «діаспора», «грумада». Автор зазначає що прагнення до самовизнання як окремих юридичних осіб з певною адміністративною автономією було важливою частиною життєдіяльності багатьох міських грецьких громад. У книзі розглядається огляд історії греків на українських теренах у давні часи і в середньовіччі. Утворення грецьких общин протягом XVII століття, на території західної України, Ніжина, Києва, Одеси, Приазов'я. У IV главі безпосередньо подається інформація про греків в Україні в XX столітті, розкривається особливості політики щодо грецького населення, його побут. Проаналізовано ситуацію з непередбаченою реформою грецької мови. У книзі використані матеріали архівів та документи. Ще одним важливим моментом праці Терентьєвої є те, що етнологічний аспект розвитку грецьких громад міст Ніжина та Маріуполя розглядається як складова частина політичної системи країни [11].

Л. Якубова у своїй монографії «Маріупольські греки (етнічна історія) 1778 р. – початок 30-х років XX століття» [13] надає Маріупольському грецькому округу особливе значення для підтримання національної свідомості і самобутності греків. Дослідниця вказує що існування на теренах України автономної адміністративної одиниці, де мешкало майже винятково грецьке населення було явищем унікальним. Адже сама Греція була в той час лише околицею османської імперії. Припущення Якубової що боротьба митрополита Ігнатія і грецького суспільства за автономне існування, пільги і допомога російського уряду все це вказує на те, що грецькій меншині відводилося значне місце у планах відродження розпорошеної грецької діаспори. Л. Якубова розкриває вплив політики коренізації в УСРР на соціально – економічну політику стосовно етнічних меншин, а також дає характеристику концепцій докорінної перебудови соціальної структури етнічних меншостей. У іншій своїй монографії, що присвячена повсякденному життю етнічних меншин на території України у міжвоєнний період дослідниця розкриває етнографічні особливості, особливості повсякденного життя, родинного устрою, характер місць проживання, та становище грецьких родин у державі [14].

Дослідниця А. Гедьо, першою запровадила комплексний і систематизований джерелознавчий

аналіз у вивченні історії грецьких громад. Це сприяло більш глибокому осмисленню питань, пов'язаних з особливостями політико правового статусу ніжинських та маріупольських греків. У монографії А. Гедьо «Джерела з історії греків північного Приазов'я (кінець XVIII – початок XX століття)» подається аналіз основних архівних зібрань та публікації джерел з історії грецьких громад, що проживають на території північного Приазов'я. Автор зібрала в обробила велику кількість документів що збереглися в архівах – документи державних інститутів, посадових осіб, статистичні джерела картографічні джерела, матеріали експедицій а також джерела епістолярного жанру [3]. Це однією працею А. Гедьо є «Грецькі громади Ніжина та Північного Приазов'я в актових матеріалах середини XVII – XIX століття». В цій праці вивчення окремого виду джерел – актових матеріалів стало самостійною метою дослідження. Такий підхід дозволив дослідниці простежити спільне та відмінне у історії ніжинських та маріупольських греків, а також осмислити багато проблемних моментів у їх історії. У дослідженні автор чітко визначає термін «грумада» і вважає що цей термін має примінення лише до таких груп населення, що мають юридичне відокремлення та етнічну самоорганізацію, тобто грецьких громад Ніжина та Маріуполя.

У праці Є. Чернухіна «Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела» проаналізовано всі основні роботи, що висвітлювали історію заснування та діяльності Ніжинської групи греків на території України. Автор детально дав характеристику науковому доробку К. Харламповича. Є. Чернухін визначає принципово важливі висновки К. Харламповича які наразі становлять стержень численних публікацій – окреслення етапів формування громади [12].

У 2000 році з'явився великий ілюстрований збірник документів за редакцією М. Дмитрієнко, В. Литвина, В. Томозова та інших. Книга має назву «Греки на українських теренах: нариси з етнічної історії: документи, матеріали, карти». Джерельною базою книги є архіви Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), а також документи Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), державного архіву служби безпеки України, історико-архівного управління міністерства закордонних справ України. Опубліковані документи саме періоду 1918–1998 років, через те що попередні матеріали архівних фондів вже неодноразово публікувалися. Ця книга наразі є однією з найбільших збірників документів що стосуються грецького населення у період XX століття. У книзі автори відтворюють кілька етапів етнічної історії грецького етносу на території України, подають історію, біографічні відомості, родовід грецьких аристократичних родин в Україні, а також значну кількість архівних документів [4].

У 2003 році за редакцією М. Дмитрієнко вийшов бібліографічний довідник – покажчик

з етнічної історії грецьких меншин на території України. Це видання стало своєрідним додатком до праці «Греки на українських теренах». Книга може бути дуже зручним історіографічним довідником з даної теми [5].

Серед сучасних дослідників можна також згадати І. С. Пономарьову. У 2007 році дослідниця захистила докторську дисертацію на тему «Греки Приазов'я: етнонаціональні процеси в аспекті трансформації традиційної культури» Дисертація освітлює історико-етнографічний компонент традиційної культури греків Приазов'я і охоплює часовий проміжок з кінця XVIII століття і до нашого часу, тобто початку XXI століття. У роботі було здійснено аналіз демографічної ситуації, діалектів, обрядовості, музичної культури етносу, а також мови маріупольських греків. Автор доводить що на культурі грецької меншини позначився вплив інших культур таких як давньогрецька, тюркська, слов'янська. Значну увагу приділено аналізу польових етнографічних матеріалів, зібраних автором у грецьких селах. Відображено сучасний стан етнокультури греків приазовського краю [9]. Також авторству Пономарьової належить монографія «Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.)». Історико-етнографічне дослідження, що також стосується даної теми. У своїх працях вона визначає стан традиційних уявлень греків маріупольської громади про власну культуру а також зміст історичної пам'яті сучасних представників цієї громади та характеризує сучасний стан історичної самосвідомості греків [10].

С. Пахоменко у своїй монографії «Національно-культурне та громадське життя греків України в другій половині XX – на початку XXI століття», відстежив особливості політики радянського уряду та незалежної України стосовно національного питання та стосовно власне Грецької меншини. Монографія також висвітлює вплив даної політики на громадський, культурний та економічний розвиток грецької етнічної меншини на території України. Також у праці подано аналіз вивчення усвідомлення греками своєї історичної спадщини та ставлення до неї. С. Пахоменко опублікував ряд наукових статей у яких він більш детально висвітлює кожен із елементів та етапів культурного розвитку грецької спільноти на території України протягом XX століття [8].

Ще одним дослідником цього питання у наш час є О. Л. Капінус. У 2008 році нею було захищено дисертацію на тему «Грецькі громади України кінця XVII – початку XXI ст.: історіографія проблеми». У дисертації досліджуються тенденції, напрямки, історіографічні закономірності вивчення історії грецьких громад України у XIX – на початку XXI ст. Приділено увагу різноманітним підходам до вивчення проблеми різними дослідниками у період XIX – початку XXI ст. Також розкрито ступінь ідеологічного впливу на дослідження у 20–30-ті роки XX століття. Зосереджено увагу на наукових студіях К. Харламповича з історії ніжинських греків. У роботі розкривається

нова сторінка у дослідженнях грецької етнічної меншини, що бере початок зі здобуттям Україною незалежності. Проаналізовано основні тематичні та методологічні пріоритети сучасних українських істориків-елліністів щодо досліджуваної проблематики. Також авторству О. Л. Капінус належать різноманітні праці та публікації що досліджують історіографічні питання грецької етнічної меншини на території України [6].

Також посеред останніх наукових праць можна згадати роботи, що дозволяють повно та детально дослідити історію грецької меншини на території України. Це праці таких авторів як В. Волоніць (економічна діяльність), М. Подгайко (самоврядування), В. Івацький (греки Приазов'я), Н. Бацак (культурно-просвітницький розвиток), О. Терентьєвої, О. Пилипенко, С. Калорєєва, М. Араджіоні (історіографія та джерелознавчий аспект), І. Джухи, К. Балабанова, В. Гаркавець (лінгвістичне дослідження, стосовно мови Маріупольських греків), Ю. Іванова (історична хронологія існування грецької спільноти в Україні) та інші.

Висновки. Отже історіографія проблеми грецького населення в Україні в 20–30-ті роки XX століття найбільш інтенсивно почала розвиватися уже після здобуття Україною незалежності. Важливою джерельною базою є архівні матеріали та документи тих часів. Проте фундаментальні праці почали з'являтися набагато пізніше. У радянський період можна згадати лише працю С. Яллі, яка не дивлячись на дещо ідеологічний відтінок, все ж таки стала важливим внеском в історіографію грецької етнічної меншини, через те що у розпорядженні автора було багато матеріалів експедицій і досліджень побутового життя місцевого населення. Після цього у радянський період більше не з'являлося фундаментальних праць, проте були деякі дослідження етнографічного та мовознавчого напрямків, і наступний виток розвитку історіографія грецької етнічної меншини отримала вже починаючи з 1991 року. Почали виникати центри дослідження грецької спільноти. Крім того грецька громада все частіше почала розглядатися як єдине ціле, включаючи і греків Приазов'я, і ніжинських греків і інші громади. На сьогодні дослідженням меншин на території України займається багато науковців і ця галузь історичної науки стрімко розвивається.

Список використаних джерел

1. Белецький, А., 1992. 'Кассандра Костан', *Логос*, №18 (33).
2. Гедьо, А., 2011. 'Греки Північного Приазов'я в історичних та етнологічних студіях 20–30-х рр. XX ст.', *Вісник Маріупольського державного університету*, Маріуполь, с.66–75.
3. Гедьо, А., 2001. 'Джерела з історії греків північного Приазов'я (кінець XVIII – початок XX століття)', К., 245 с.
4. Дмитрієнко, М., Литвин, В., Томозов, В., Яковлева, Л., Ясь, О., 2000. 'Греки на українських теренах: нариси з етнічної історії', К., 448 с.
5. Дмитрієнко, МФ. (відп. ред.), 2004. 'Етнічна історія грецької спільноти в Україні: Бібліографічний дов. пок.', К., 289 с.
6. Капінус, ОЛ., 2008. 'Грецькі громади України кінця XVII – початку XXI ст.: історіографія проблеми: дис. к.і.н.: 07.00.06', *Дон. нац. ун-т*, Донецьк, 224 с.

7. Костан, КЗ., 1932. 'З літератур мариупольських греків', Х.: *Рух*, 114 с.
8. Пахоменко, С., Балабанов, К., 2006. 'Національно-культурне та громадське життя греків України у другій половині XX – на початку XXI ст.', Мариуполь, 260 с.
9. Пономарьова, ІС., 2007. 'Греки Приазов'я: етнонаціональні процеси в аспекті трансформації традиційної культури: дис. д.і.н.: 07.00.05', *Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка*, Київ, 424 с.
10. Пономарьова, ІС., 2006. 'Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.): Історико-етнографічне дослідження', Київ: *Реферат*, 300 с.
11. Терентьева, Н. 1999. 'Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII–XX вв.)', Київ: *Аkvilon-Press*, 351 с.
12. Чернухін, ЄК., 1998. 'Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела', *Нац. акад. наук України, Ін-т історії України*, К.: [б.в.], 98 с.
13. Якубова, ЛД., 1999. 'Мариупольські греки (етнічна історія) 1778 р, початок 30-х років XX ст.', Київ: *Ін-т історії України НАН України*, 331 с.
14. Якубова, Л., 2011. 'Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу', К.: *Інститут історії України*, 339 с.
15. Ялі, С., 1931. 'Греки в УССР', Харків, 208 с.
12. Chernuhin, JeK., 1998. 'Grec'ke nizhyns'ke bratstvo: istoriografija ta dzherela (Greek Nizhyn brotherhood: historiography and sources)', *Nac. akad. nauk Ukrai'ny, In-t istorii' Ukrai'ny*, K.: [b.v.], 98 s.
13. Jakobova, LD., 1999. 'Mariupol's'ki greky (etnichna istorija) 1778 r, pochatok 30-h rokov XX st. (Mariupol Greeks (ethnic history) 1778, early 30's of the twentieth century)', *Kyi'v: In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny*, 331 s.
14. Jakobova, L., 2011. 'Povsjakdenne zhyttja etnichnyh menshyn radjans'koi' Ukrai'ny u mizhvojennu dobu (Everyday life of ethnic minorities of Soviet Ukraine in the interwar days)', K.: *Instytut istorii' Ukrai'ny*, 339 s.
15. Jali, S., 1931. 'Greky v USSR (Greeks in the Ukrainian SSR)', Harkiv, 208 s.

* * *

References

1. Beleckyj, A., 1992. 'Kassandra Kostan (Kassandra Kostan)', *Logos*, №18 (33).
2. Ged'o, A., 2011. 'Greky Pivnichnogo Pryazov'ja v istorychnyh ta etnologichnyh studijah 20–30-h rr. XX st. (The Greeks of the Northern Azov Sea in the historical and ethnological studios of the 20–30's of the twentieth century)', *Visnyk Mariupol's'kogo derzhavnogo universytetu, Mariupol'*, s.66–75.
3. Ged'o, A., 2001. 'Dzherela z istorii' grekiv pivnichnogo Pryazov'ja (kinec' XVIII – pochatok XX stolittja) (Sources on the history of the Greeks of the northern Azov Sea (late XVIII – early XX century))', K., 245 s.
4. Dmytrijenko, M., Lytvyn, V., Tomozov, V., Jakovljeva, L., Jas', O., 2000. 'Greky na ukrai'ns'kyh terenah: narysy z etnichnoi' istorii' (The Greeks in Ukrainian territories: essays on ethnic history)', K., 448 s.
5. Dmytrijenko, MF. (vidp. red.), 2004. 'Etnichna istorija grec'koi' spil'noty v Ukrai'ni: Bibliografichnyj dov, pok. (Ethnic history of the Greek community in Ukraine: Bibliographic directory index)', K., 289 s.
6. Kapinus, OL., 2008. 'Grec'ki gromady Ukrai'ny kincja XVII – pochatku XXI st.: istoriografija problemy: dys. k.i.n.: 07.00.06 (Greek communities of Ukraine in the late 17th – early 21st centuries: historiography of the problem: dis. candidate of historical sciences: 07.00.06)', *Don. nac. un-t, Donec'k*, 224 s.
7. Kostan, KZ., 1932. 'Z literatur mariupol's'kyh grekiv (From the writers of the Mariupol Greeks)', H.: *Ruh*, 114 s.
8. Pahomenko, S., Balabanov, K., 2006. 'Nacional'no-kul'turne ta gromads'ke zhyttja grekiv Ukrai'ny u drugij polovyni XX – na pochatku XXI st. (National-cultural and public life of the Greeks of Ukraine in the second half of the 20th century – at the beginning of the XXI century)', *Mariupol'*, 260 s.
9. Ponomar'ova, IS., 2007. 'Greky Pryazov'ja: etnonacional'ni procesy v aspekti transformacii' tradycijnoi' kul'tury: dys. d.i.n.: 07.00.05 (Greeks of the Azov region: ethno-national processes in the aspect of the transformation of traditional culture: dis. doctor of historical sciences: 07.00.05)', *Kyi'v. nac. un-t imeni Tarasa Shevchenka, Kyi'v*, 424 s.
10. Ponomar'ova, IS., 2006. 'Etnichna istorija grekiv Pryazov'ja (kinec' XVIII – pochatok XXI st.): Istoryko-etnografichne doslidzhennja (Ethnic History of the Greeks of the Azov Sea (the end of the 18th – the beginning of the 21st century): Historical and ethnographic research)', *Kyi'v: Referat*, 300 s.
11. Terent'eva, N. 1999. 'Greki v Ukraine: jekonomicheskaja i kul'turno-prosvetitel'skaja dejatel'nost' (XVII–XX vv.) (Greeks in Ukraine: economic, cultural and educational activities (XVII – XX centuries))', *Kyi'v: Akvilon-Press*, 351 s.